

VU Research Portal

Waarom Russell geen christen was... en waarom dat op ons maar weinig indruk hoeft te maken

de Ridder, G.J.

published in

Sophie

2012

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

de Ridder, G. J. (2012). Waarom Russell geen christen was... en waarom dat op ons maar weinig indruk hoeft te maken. *Sophie*, 2(2), 44-49.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Waarom Russell geen christen was ...

en waarom dat op ons maar weinig indruk hoeft te maken

Geloof en wetenschap Jeroen de Ridder

„Hij was qua temperament een diep religieus mens, het soort gepassioneerde moralist dat in een geloviger tijdperk een heilige zou zijn geweest.” Aldus Katherine Tait over haar vader, de beroemde filosoof, schrijver en maatschappijcriticus Bertrand Russell (1872-1970). Dat Russell een diep religieus mens was, is bepaald niet de indruk die je overhoudt aan het lezen van zijn pamflet *Why I am not a Christian*. Dit korte en heldere werkje laat er geen twijfel over bestaan dat Russell maar bitter weinig op heeft met religie, zeker in haar georganiseerde christelijke vorm.

Het boekje is de gedrukte vorm van een lezing die Russell in 1927 hield in de Battersea Town Hall in Londen, op uitnodiging van de lokale afdeling van de National Secular Society. Het heeft talloze herdrukken beleefd, is vertaald in meer dan twintig talen en is tot op heden populair onder aspirant-atheïsten. Wie wat rondstruint op internet op zoek naar atheïsme komt al snel verwijzingen tegen. Ook de zogeheten ‘nieuwe atheïsten’ – Richard Dawkins, Daniel Dennett, Sam Harris, Christopher Hitchens en Victor Stenger – mogen graag naar Russell verwijzen (misschien om hun gebrek aan filosofische affiniteit te compenseren?). Een paar jaar geleden nog stuurde een jongen van de jeugdclub in mijn kerkelijke gemeente een overduidelijk door Russell geïnspireerd betoog rond, met als conclusie dat hij zich tot het atheïsme bekeerde.

Het is daarom de moeite waard om eens wat beter naar de inhoud van *Why I am not a Christian* te kijken. Historisch gezien is het daarbij vooral interessant dat Russell aan het begin staat van wat later de ‘analytische filosofie’ is gaan heten: die vorm van filosofie waarin de nadruk ligt op heldere argumentatie en precieze analyse van concepten, vaak met behulp van formele logica. Wat Russell nooit had kunnen voorzien, is dat deze stijl van filosoferen sinds de jaren zeventig van de twintigste eeuw ook vruchtbaar is toegepast in de godsdienstfilosofie, zodat veel van de argumenten die hij des-

tijds doodverklaarde nieuw leven zijn ingeblazen. Ik kan daar nu niet uitputtend op ingaan. Op de website sophieonline.nl geef ik wat leestips voor wie er meer over wil weten.

Geloof in God en argumenten

Russells betoog heeft twee delen. In het eerste legt hij uit waarom hij niet in God gelooft en in het tweede waarom hij vindt dat Christus niet de meest volmaakte en wijze mens ooit was. Ik ga zijn belangrijkste argumenten na.

Wat opvalt bij lezing van het eerste deel is dat Russell alleen argumenten *voor* het bestaan van God bekritiseert. Hij geeft geen argumenten *tegen* het bestaan van God. Dat wijst erop dat hij er zonder meer van uitgaat dat je om op een intellectueel verantwoordelijke manier in God te geloven goede argumenten nodig hebt. Dat is controversieel. Filosofen als Alvin Plantinga en Nicholas Wolterstorff hebben sterke argumenten gegeven die laten zien dat geloof in God ook rationeel kan zijn als je het niet met argumenten of ander bewijsmateriaal kunt onderbouwen.¹ Rik Peels heeft Plantinga’s positie onlangs nog mooi samengevat in dit blad.²

Dat betekent dat Russells betoog incompleet is. Zelfs als zijn kritiek op argumenten voor het bestaan van God geslaagd zou zijn, dan nog volgt daar niet uit dat je niet rationeel in God zou kunnen geloven. Dit is verder niet bedoeld als kritiek op Russell. Je kunt hem moeilijk verwijten dat hij

niet reageert op filosofische ontwikkelingen die nog moesten plaatsvinden. Maar voor lezers van nu bieden ze een belangrijke nuancerings.

Eerste oorzaak

Het eerste argument dat Russell bespreekt is een ‘eerste-oorzaak-argument’ oftewel een kosmologisch argument. Russells presentatie is beknopt: we zien om ons heen dat alles een oorzaak heeft. Als we de keten van oorzaken terugvolgen, moeten we een keer bij een eerste oorzaak uitkomen. En die eerste oorzaak noemen we God.³

Russells kritiek is drieledig. Ten eerste merkt hij op dat de notie van oorzaak in de filosofie onder vuur is komen te liggen. In zijn vroege werk betoogde Russell nog dat de notie van causaliteit overbodig is. Wetenschappers hebben genoeg aan wiskundige formules en natuurwetten. Hier is hij later zelf op teruggekomen. In zijn latere werk heeft hij pogingen gedaan om een wetenschappelijk acceptabel begrip van causaliteit te ontwikkelen. En inmiddels is het tij in de filosofie ook gekeerd. Sinds het logisch empirisme halverwege de twintigste eeuw vlot het veld heeft geruimd, is causaliteit weer helemaal terug van weggeweest. Veel filosofen praten weer onbekommerd over oorzaken. Je kunt een eersteoorzaakargument tegenwoordig dus niet zomaar van tafel vegen door te zeggen dat oorzakelijkheid filosofisch gezien problematisch is.

Ten tweede merkt Russell op dat als *alles* een oorzaak moet hebben, dit ook voor God geldt. Zo bezien helpt het argument je dus niet verder. En als je dan toch toelaat dat sommige dingen geen oorzaak hebben, kun je net zo goed een wereld zonder oorzaak poneren als een God zonder oorzaak. Dit is een punt dat veel mensen blijkbaar erg ingenieus vinden. In *God als misvatting* presenteert Richard Dawkins de vraag: ‘Maar wie heeft God dan gemaakt?’ alsof het ontbreken van een oorzaak een onoverkomelijk bezwaar zou zijn.

Sinds het logisch empirisme halverwege de twintigste eeuw vlot het veld heeft geruimd, is causaliteit weer helemaal terug van weggeweest

Toch is de kritiek verre van overtuigend. Als je het argument iets zorgvuldiger formuleert, kun je Russells bezwaar eenvoudig vermijden. Ik geef een beknopte schets. Voor veel objecten geldt dat ze net zo goed niet hadden kunnen bestaan. Als de geschiedenis iets anders was gelopen, waren ze er niet geweest. Dat lijkt niet alleen voor ons, mensen, te gelden, maar

ook voor sterren, stoelen en schorseneren. Noem zulke objecten *contingent*. Het is een heel plausibel principe dat voor contingente objecten geldt dat er een oorzaak moet zijn van hun bestaan. Aangezien ze ook *niet* hadden kunnen bestaan, vraagt het feit dat ze wel bestaan om een verklaring. Er moet iets zijn wat maakt dat ze zijn begonnen te bestaan. In het verlengde hiervan kun je denken dat het geheel van contingente objecten ook een verklaring behoeft. Nu is het zo dat een verklaring van het bestaan van een bepaald type objecten altijd een object van een ander type vereist. Je kunt het bestaan van paarden niet verklaren door een beroep te doen op een volgend paard. Alleen iets wat zelf geen paard is kan een goede verklaring bieden. Zo kan een verklaring van het geheel van contingente objecten alleen een beroep doen op een niet-contingent oftewel *noodzakelijk* object. Het klassiek theïsme gaat ervan uit dat God inderdaad een noodzakelijk bestaand wezen is en God lijkt dus een goede verklaring te kunnen zijn voor het bestaan van contingente objecten.

Met de filosofische kennis van nu houdt Russells kritiek geen stand

Gods noodzakelijkheid maakt ook dat Russell ongelijk heeft als hij zegt dat we net zo goed kunnen zeggen dat de wereld geen oorzaak heeft als dat God geen oorzaak heeft. De wereld is contingent, God niet. Het is helemaal niet duidelijk dat een noodzakelijk bestaand object een oorzaak moet hebben. Als een object niet niet kan bestaan, waarom zou er dan nog een oorzaak van zijn bestaan moeten zijn? De noodzakelijkheid van het object als zodanig lijkt al een afdoende verklaring te bieden.

Aardig is dat Russell in een radiodebat in 1948 met de rooms-katholieke priester en filosoof Frederick Copleston op een vergelijkbaar argument reageerde door te zeggen dat de term ‘noodzakelijk/contingent bestaande objecten’ volgens hem geen betekenis zou hebben. Ook hieraan merk je dat Russells opvattingen gedateerd zijn. In de moderne formele logica zijn exacte definities voorhanden van noodzakelijkheid en contingentie, die via de zogeheten ‘mogelijke-werelden-semantiek’ een duidelijke betekenis krijgen. Dat werkt ongeveer zo: een mogelijke wereld is een volledig gedetailleerde beschrijving van hoe de wereld ook had kunnen zijn. Een object is contingent als het in ten minste één mogelijke wereld bestaat en noodzakelijk als het in alle mogelijke werelden bestaat.

Ten derde oppert Russell dat we geen redenen hebben om te denken dat het onmogelijk is dat de wereld zomaar, zonder oorzaak, is begonnen te bestaan, of dat de wereld niet altijd al heeft bestaan. Als dat reële mogelijkheden zijn, hoeft er geen eerste oorzaak te zijn. Wat moet je hiervan zeggen? Mij lijkt de eerste suggestie bizar. De wereld – het geheel van alle din-

Bertrand Russell had een indrukwekkende maatschappelijke betrokkenheid, die ten koste ging van zijn status

gen – moet toch door iets of iemand tot aanzijn gekomen zijn? Het gaat tegen al onze intuïties in om te denken dat er zomaar, zonder reden of oorzaak, iets uit helemaal niets kan ontstaan. Zijn tweede suggestie is ook achterhaald: sinds de opkomst van de Big Bang-kosmologie is het algemeen aanvaard dat het universum een begin heeft. (Hoewel er tegenwoordig ook alternatieve theorieën zijn die uitgaan van cyclische universa of de gedachte dat ons universum slechts één van vele universa in een zogeheten ‘multiversum’ is. Het voert te ver om daar nu ook nog op in te gaan.)

Kortom: met de filosofische kennis van nu houdt Russells kritiek geen stand.

Natuurwetten

Het tweede argument dat Russell bespreekt is een ontwerpargument. Het gaat uit van het gegeven dat ons universum geordend en regelmatig is en zich gedraagt in overeenstemming met elegante natuurwetten. De beste verklaring hiervoor is dat God deze natuurwetten ‘oplegt’ aan het universum.

Russell geeft twee inhoudelijke punten van kritiek, beide weinig imposant. Ten eerste merkt hij op dat sommige fundamentele natuurwetten eerder het karakter hebben van de beschrijving van statistische gemiddelden van gedrag dan van deterministische wetten die precies zeggen hoe individuele objecten zich gedragen. Wellicht had hij hier de zich toen ontwikkelende kwantummechanica al in het achterhoofd. Het is mij echter niet duidelijk waarom dit een bezwaar zou zijn. Indien blijkt dat de natuur op het fundamentele niveau indeterministisch is en we het gedrag van fundamentele deeltjes alleen met behulp van statistische wetten kunnen beschrijven, dan blijft de vraag naar de verklaring van die wetten toch staan? Die deeltjes hadden zich ook chaotisch kunnen gedragen, zodat er helemaal geen (relatief eenvoudige) statistische wetten zouden zijn geweest die hun gedrag beschrijven en zodat er helemaal geen duidelijk orde en regelmaat op hogere niveaus zou zijn geweest.

Russells tweede bezwaar is dat het idee dat God de wereld natuurwetten oplegt berust op het verwarren van natuurwetten met menselijke wetten. Natuurwetten beschrijven sim-

pelweg hoe de dingen zich gedragen en niet hoe ze zich *behoren* te gedragen. Daar zit natuurlijk wel iets in. Je moet dit idee ook niet al te letterlijk nemen. Maar dat doet verder niets af aan de kern van het argument. Je kunt nog altijd vragen om een verklaring waarom de dingen zich zo gedragen als beschreven in natuurwetten en niet anders. Wie die vraag wil beantwoorden zou uiteindelijk alsnog weleens bij God kunnen uitkomen.

Ontwerp in de biologie

Het derde argument waar Russell zijn pijlen op richt is het bekende biologische ontwerpargument. Russell wijst hier op Darwin en op de vele ogenschijnlijke onvolkomenheden in de natuur, die dit argument een stuk minder krachtig maken dan het vroeger leek. Daar heb ik weinig aan toe te voegen. Ontwerpargumenten die gebruikmaken van biologische gegevens hebben inderdaad veel van hun kracht verloren.

Interessanter is dat er in de tweede helft van de twintigste eeuw een heel nieuw soort ontwerpargument is ontwikkeld, gebaseerd op de finetuning van het universum. Kosmologen hebben ontdekt dat een aantal fundamentele constanten van ons universum precies die waarden hebben die nodig zijn om een universum te krijgen waarin intelligent leven mogelijk is. Als die waarden ook maar ietsje anders waren geweest, zou het universum al snel weer ‘ingestort’ zijn of juist veel sneller gegroeid zijn, zodat er nooit genoeg materie had kunnen samenklonteren om sterren te krijgen enzovoort. Ons universum blijkt onvoorstelbaar onwaarschijnlijk te zijn. Zoiets vraagt om een verklaring, en een God die graag intelligent leven wil scheppen biedt zo’n verklaring. Natuurlijk is er ook kritiek gegeven op dit argument. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat er eigenlijk een enorme collectie van universa bestaat, die samen een *multiversum* vormen. Dat er dan één of enkele van die universa geschikt zijn voor leven is veel minder verrassend dan dat ons universum het enige zou zijn. De filosofische en wetenschappelijke discussie hierover is gaande en het is nog te vroeg om te zeggen wat eruit zal komen.

Hoe kan het dat zijn dochter hem typeerde als een diep religieus mens?

Goed en kwaad

De volgende stap in wat Russell typeert als de ‘intellectuele neergang’ van theïsten is het argument dat er zonder God geen goed en kwaad is. Hij is er binnen een pagina mee klaar. Z’n hoofdbezwaar is het bekende dilemma uit Plato’s dialoog Euthyphro: is het goede goed omdat God het wil, of wil God het goede omdat het in zichzelf al goed is? Wie kiest voor het eerste, ontnemt de uitspraak dat God goed is haar betekenis. Want als dingen goed zijn omdat God ze wil, dan is het triviaal om te zeggen dat wat God doet goed is. Dat kan dan im-

ForumC onderzocht de relatie tussen levensbeschouwing en wetenschap onder hoogleraren aan Nederlandse universiteiten. Van hen noemt 44% zich atheïst, terwijl dat percentage in onze samenleving als geheel slechts 14% is. Wat is de waarde van deze momentopname?

In onze serie GELOOF EN WETENSCHAP maakte wetenschapshistoricus Kees de Pater acht andere momentopnamen van de geschiedenis, van de tweede tot de twintigste eeuw.

Willem Ouweeneel onderzocht de vroegst bekende bestrijder van het christendom, Celsus. Zijn conclusie is opvallend.

In deze derde aflevering analyseert Jeroen de Ridder het befaamde werkje van filosoof Bertrand Russell, *Why I am not a Christian*.

mers niet veel meer betekenen dan dat God doet wat Hij wil. Dat is wel waar, maar nauwelijks een reden om Hem te prijzen. Wie kiest voor het tweede, moet zeggen dat God onderworpen is aan iets buiten Hem: goed en kwaad zijn ook voor God gegevenheden waar Hij zich maar aan dient aan te passen. Dat doet afbreuk aan zijn almacht en soevereiniteit.

Hier maakt Russell zich er echt te gemakkelijk van af. Reacties van theïsten op het Euthyphro-dilemma zijn er al sinds Augustinus. Thomas van Aquino bijvoorbeeld betoogde al dat er nog een derde optie is: Gods *natuur* of *karakter* is de ultieme standaard voor goed en kwaad. Volgens deze optie zijn Gods handelingsmogelijkheden weliswaar beperkt – God zou nooit moreel verwerpelijk handelen omdat dat tegen zijn natuur ingaat – maar deze beperking komt niet voort uit iets buiten Hem maar uit zijn volmaakt goede karakter en doet daarom geen afbreuk aan zijn almacht of soevereiniteit. De uitspraak dat God goed is, betekent volgens dit voorstel dat God alle goede eigenschappen heeft: Hij is liefdevol, geduldig, genadig enzovoort. Aangezien Gods natuur de ultieme standaard van goedheid is, heeft het geen zin meer om te vragen waarom nu juist deze eigenschappen van God goed zijn. Dat is net zoiets als vragen waarom de standaardmeter in Parijs 1 meter lang is. Op zo’n vraag bestaat geen antwoord. Om enigszins overtuigend te zijn, had Russell toch ten minste moeten laten zien wat er mis is met Thomas van Aquino’s voorstel.

Ultieme gerechtigheid?

Het laatste argument dat Russell noemt is de gedachte dat de balans tussen recht en onrecht niet altijd scheef kan blijven. In dit leven is er zo veel onrecht dat er wel een leven na dit leven moet zijn waarin dat rechtgezet wordt. Hierover merkt Russell terecht op dat het een vorm van wensdenken is. Wie niet al bij voorbaat een theïst is, heeft geen redenen om aan te nemen dat er iets of iemand is die de balans zal herstellen. De eerlijkheid gebiedt echter te zeggen dat ik persoonlijk dan ook geen enkele filosoof of theoloog ken die dit argument op zo’n simplistische wijze naar voren brengt. Mijn indruk is dat Russell hier een stroman omlegt.

Het karakter van Christus

In het tweede deel van zijn pamflet legt Russell uit waarom hij Christus, zoals beschreven in de vier evangeliën, weliswaar hoogacht, maar toch niet moreel volmaakt en volkomen wijs vindt. Christus' morele onderwijs bevat veel goeds: dat we anderen zo moeten behandelen als we zelf behandeld willen worden, dat we anderen niet moeten veroordelen en dat we onze bezittingen met anderen moeten delen.

Russell begint met op te merken dat het historisch twijfelachtig is of Christus ooit bestaan heeft en of we wel iets over Hem kunnen weten. Dat kunnen we laten voor wat het is. Historici en bijbelwetenschappers gaan er tegenwoordig bijna unaniem van uit dat Jezus wel degelijk bestaan heeft, al blijft er de nodige discussie over hoe betrouwbaar het beeld is dat de evangeliën van Hem schetsen.

We moeten eigenlijk gewoon zeggen dat mensen die zich nu nog door Russell laten overtuigen simpelweg niet goed geïnformeerd zijn

De eerste serieuze tekortkoming in Christus' karakter is volgens Russell dat Hij geloofde in zijn eigen spoedige wederkomst. Hij maakt dat op uit teksten waarin Christus zegt dat sommige van zijn discipelen niet zullen sterven voordat ze Hem hebben zien terugkomen. Is dit een probleem? In het ergste geval heeft Russell gelijk en vergiste Jezus zich op dit punt. Maar waarom zou dat een ernstige tekortkoming in Jezus' karakter zijn? Daar komt bij dat teksten over Christus' wederkomst berucht moeilijk te interpreteren zijn. Voordat we hier verregaande conclusies trekken uit Russells exegese van de koude grond, kunnen we beter aan bijbelwetenschappers vragen of er misschien een plausibele alternatieve uitleg van Jezus' woorden is in het licht van de toenmalige context.

Het tweede probleem dat Russell signaleert is dat Jezus geloofde in de hel en mensen zelfs regelmatig angst aanjoeg door hen ervoor te waarschuwen. Volgens hem is dit een ernstige karakterfout: iemand met een gezond humaan besef zou niet kunnen geloven in een plek waar anderen voor eeuwig gestraft worden.

Ik denk dat Russell scherp gezien heeft dat hier een serieus probleem in het christelijk geloof zit. De traditionele visie op de hel, als een toestand waarin mensen voor eeuwig actief door God gestraft worden en geen tweede kans krijgen, is nauwelijks te verenigen met andere kernelementen uit het christelijk geloof.

Dit roept wel de vraag op of Jezus inderdaad geloofde in

wat ik hier de traditionele visie noem. Daar gaat Russell helemaal aan voorbij. Jezus sprak weliswaar regelmatig over de hel, maar gebruikte daarbij allerlei verschillende beelden. Het staat nog te bezien of de traditionele visie de beste interpretatie van de bijbelse gegevens oplevert. Er zijn de nodige filosofen en theologen die op basis van zowel filosofische als uitlegkundige redenen concluderen dat de hel tijdelijk is in die zin dat mensen die er terechtkomen na verloop van tijd simpelweg ophouden te bestaan (annihilationisme). Anderen betogen dat de hel voor de mensen die er zitten hun zelfgekozen bestemming zonder God is. Ze zouden er niet weg willen, ook al zouden ze de kans krijgen. C.S. Lewis verwoordt deze visie fraai: „Er zijn uiteindelijk maar twee soorten mensen: degenen die tegen God zeggen: ‘Uw wil geschiede,’ en degenen tegen wie God ten slotte zegt: ‘Jouw wil geschiede.’”⁴ En weer anderen verdedigen de opvatting dat de hel tijdelijk is in die zin dat niemand er voor eeuwig zal zijn. Nadat mensen afdoende gestraft zijn voor hun zonden, kunnen ze alsnog binnengaan in Gods koninkrijk. Voor al deze opvattingen geldt dat ze beter te verenigen zijn met een ‘gezond humaan besef’ dan de traditionele visie die Russell aan Jezus toeschrijft. Daarmee zou ook dit bezwaar ondervangen kunnen worden.

Conclusie

Een nuchtere beschouwing anno 2012 laat zien dat Russells argumentatie in *Why I am not a Christian* geen stand houdt. Sommige argumenten blijken in hun toenmalige context al weinig overtuigend. Andere hadden destijds misschien overtuigingskracht, maar zijn inmiddels ingehaald door filosofische en/of wetenschappelijke ontwikkelingen. Door het weinige wat overblijft zou niemand die het niet al is atheïst moeten worden. We moeten eigenlijk gewoon zeggen dat mensen die zich nu nog door Russell laten overtuigen simpelweg niet goed geïnformeerd zijn. Een zichzelf respecterende eenentwintigste-eeuwse atheïst moet meer doen dan Russell herlezen. Oom misverstanden te voorkomen: dit betekent niet dat er geen interessante argumenten voor atheïsme zijn. Die zijn er wel degelijk. Waar sommige godsdienstfilosofen geprobeerd hebben oude argumenten voor het bestaan van God nieuw leven in te blazen, hebben anderen indrukwekkende pogingen ondernomen om argumenten tegen het bestaan van God met modern filosofisch gereedschap te ontwikkelen.

Ik ben vooral kritisch geweest over Russells betoog. Ik wil afsluiten met iets anders. Hoe kan het nu dat zijn dochter hem typeerde als een diep religieus mens? Ze moet hier zijn indrukwekkende maatschappelijke bevlogenheid in gedachten hebben gehad. Russell heeft uit volle overtuiging gestreden voor het pacifisme, voor vrouwenkiesrecht, voor beter onderwijs, tegen het communisme, tegen de Victoriaanse seksuele moraal en tegen rassendiscriminatie. Hij schroomde daarbij niet om tegen het establishment in te gaan en dat heeft hem regelmatig het nodige gekost qua comfort en sociale status. Ook al had hij dan weinig op met georganiseerde godsdienst, ik denk dat we deze vorm van godsdienst, als je dat tenminste zo mag noemen, alleen maar kunnen bewonderen.

Meer lezen

Op de website sophieonline.nl staat een overzicht van primaire en secundaire literatuur bij mijn artikel.

Dr.ir. Jeroen de Ridder (1978) is NWO Veni-onderzoeker en universitaire docent aan de Faculteit der Wijsbegeerte van de Vrije Universiteit Amsterdam.

Noten

- ¹ Zie Alvin Plantinga & Nicholas Wolterstorff (red.), *Faith and Rationality* (Notre Dame, in: Notre Dame Univ. Press, 1983) en Alvin Plantinga, *Warranted Christian Belief* (New York: Oxford Univ. Press, 2000)
- ² Zie zijn ‘*Kunnen religieuze overtuigingen rationeel zijn? De apologetische waarde van Alvin Plantinga's Reformed Epistemology*’, *Beweging* 73.4 (2009), 34–8 en ‘*Is kennis van God mogelijk? De apologetische waarde van Alvin Plantinga's Reformed Epistemology II*’, *Beweging* 74.2 (2010), 30–33.
- ³ Ik verwijs niet naar specifieke pagina's, omdat er zo veel versies van Russells tekst in de omloop zijn dat dat weinig zou helpen. Het is maar een kort boekje en ik volg de argumentatie op de voet. Wie me wil naspeuren, kan de relevante passages zelf wel vlot terugvinden.
- ⁴ C.S. Lewis, *De grote scheiding* (Kampen: Kok, 2002), p. 63.

Evangelisch College

Zonnebloemstraat 4
3333 SW Zwijndrecht
Tel.: 078-6190037

ETA

Evangelische Theologische Academie
Onderdeel van het Evangelisch College

Open dagen:
do. 10 mei (Rotterdam)
vr. 11 mei (Zwijndrecht)
za. 2 juni (Steenwijk)
za. 2 juni (Amersfoort)

OPLEIDINGEN THEOLOGIE (HBO-niveau)

Theologie studeren op HBO-niveau via deeltijd- of afstandsonderwijs

- Keuze uit deeltijd- of afstandsonderwijs
- Keuze uit verschillende opleidingen:
 - 5-jarige opleiding Bachelor Theologie
 - 2-jarige opleiding Bijbelse Theologie
 - 1-jarige Kaderopleiding
 - Hebreeuws en Grieks
- Nadruk op Bijbelse vakken
- Persoonlijke benadering
- Doorstroomtrajecten naar CHE, ETF of TUK

ETA

Evangelische Theologische Academie | www.eta.nl

Grof geschut in de Tweede Kamer

Terzijde Ab Flipse

Politici die elkaar „Doe eens normaal, man” toeroepen, begeleid door gejoel uit de kamerbankjes. Het politieke debat is tegenwoordig harder dan ooit, zo lijkt het. Toch is er misschien wel nooit zo fel gedebatteerd als een eeuw geleden, de periode van het kabinet-Kuyper, 1901-1905.

Voor al met zijn ‘Voorstel tot wijziging van de Wet op het Hoger Onderwijs’ joeg Abraham Kuyper de hele liberale oppositie tegen zich in het harnas. De wet, waarover maanden werd gedebatteerd in Tweede en Eerste Kamer, behelsde onder meer de gelijkberechtiging van bijzondere universiteiten. De enige bijzondere universiteit op dat moment was de Vrije Universiteit, opgericht in 1880.

De liberalen beschuldigden Kuyper ervan dat de wet slechts was bedoeld om de VU, zijn ‘troetelkind’, te bevoorrechten. De VU was volgens hen niet meer dan een ‘sekteschool’ of ‘isoleringsmachine’. Een universiteit op gereformeerde grondslag, zo jenden ze Kuyper, is een contradictio in terminis. Kuyper en zijn antirevolutionaire medestanders toonden zich zwaar beledigd: dit was maar niet ‘grof geschut’, zoals het in de pers werd genoemd, maar ‘schieten met schroot, met glasscherven en geroeste spijkers’. Volgens hen toonden de liberalen zich van hun tirannieke zijde door anderen geen vrijheid van onderwijs te gunnen.

Er werd met verdachtmakingen gestrooid en op de man gespeeld, maar er was ook ruimte voor lange, inhoudelijke redevoeringen. Keer op keer ging Kuyper met zijn ‘linkse tegenstanders’ in debat over de relatie tussen geloof en wetenschap, het karakter van wetenschappelijke kennis, de geschiedenis van de universiteit en het doel van hoger onderwijs.

Nog steeds wordt er in de politiek ‘met glasscherven en geroeste spijkers’ geschoten. Het hoort erbij en je moet er als politicus tegen kunnen. Ik betwijfel echter of er tegenwoordig nog ruimte is voor urenlange redevoeringen over de relatie tussen geloof en wetenschap. Toch zou het niet verkeerd zijn als dat weer eens aan de orde kwam. Het zou niet alleen het publieke debat over geloof en wetenschap stimuleren, maar ook kunnen leiden tot wetenschapsbeleid waarin het belang van wetenschap niet wordt gereduceerd tot ‘innovatief vermogen’ of ‘economisch nut’.